

UOT 334.75

AZƏRBAYCANDA LİZİNQ BAZARININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ PROBLEMLƏRİ**QASIMOVA ZÜLFİYYƏ MİRZƏ qızı***Sumqayıt Dövlət Universiteti, baş müəllim**e-mail: Elnare Memmedova @ box.az****Açar sözlər:** lizinq, maliyyə, bazar münasibətləri, istehsal vasitələri, investisiya*

Bazar münasibətləri şəraitində iqtisadiyyatın bütün sahələrində sabit surətdə artımı davam etdirmək və yoxsulluğu kəskin surətdə azaltmaq, əhalinin həyat səviyyəsini tədricən yüksəltmək kimi məsələləri ön plana keçirmək tələb olunur. Mövcud imkanlardan daha səmərəli istifadə etməklə, Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən daha güclü dövlətə çevrilməsi, dünya iqtisadi sistemində layiqincə yer tutması, ölkədə sosial problemlərin yüksək səviyyədə həlli və əhalinin güzaranının yaxşılaşdırılması üçün etibarlı zəmin yaratmaq və bu zəmindən istifadə etməklə sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirmək, hərtərəfli inkişafı təmin etmək üçün tədbirlər müəyyənləşdirmək tələb olunur. Bu baxımdan lizinq bazarının inkişaf etdirilməsi mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur.

Azərbaycanda lizinq fəaliyyəti milli iqtisadiyyatın dinamik və tarazlı inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Ölkəmizdə lizinq xidməti bazarının inkişafı və kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi vasitəsi kimi lizinqdən daha geniş istifadə edilməsinin həvəsləndirilməsi üçün hökumətimiz və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bir çox tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Lizinq investisiya fəaliyyətini canlandırır, istehsalın inkişafına əlavə stimulyer verir, qabaqcıl texnika və texnoloji proseslərin tətbiqinə geniş imkanlar açır. Ona görə də lizinq fəaliyyəti bütün inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da müdafiə olunur və onun inkişafına hərtərəfli dəstək göstərilir.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında əlverişli investisiya vasitəsi kimi mühüm rol oynayan lizinq mövcud problemlərin aradan qaldırılmasında, istehsal vasitələri bazarının inkişafı istiqamətində optimal vasitə sayılır. Respublika iqtisadiyyatının, xüsusilə istehsal vasitələri bazarının inkişafında lizinqin əhəmiyyəti əvəzənməzdir. Sənaye müəssisələrinin istehsal fondlarının yeniləşməsinə tələbatın mövcudluğu, investisiya formalarına çıxış imkanlarının olması respublikamızda lizinq bazarının inkişafını doğuran çoxsaylı amillərdəndir. İnvestisiyanın yeni forması kimi çıxış edən lizinq həm Azərbaycanda, həm də xarici ölkələrdə bazar təsərrüfatçılığı sisteminin səmərəli fəaliyyət mexanizminin ayrılmaz tərkib hissəsi hesab olunur. Lizinqin digər investisiya növlərindən üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, pul formasında deyil, maddi formada həyata keçirilir, yəni sahibkarlara pul formasında yox, məhz əmlak formasında verilir. Bu əmlak da eyni zamanda qoyulan investisiyanın girovu kimi çıxış edir. Çünki lizinq yolu ilə əmlak əldə edən müəssisə öz öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə investor və ya lizinq əmlakının sahibi investisiya qoyduğu əmlakı geri ala bilər. Lizinq investisiya fəaliyyətinin tərkib elementi olmaqla iqtisadiyyatın, xüsusilə istehsal vasitələri bazarının böhrandan çıxmasına və inkişafına imkan verir. Lizinqdən istifadə edilməsi texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin istehsala tətbiq edilməsinə və maşın parkını daha çevik təzələməyə, maşın və avadanlıqların mənəvi köhnəlməsi ilə əlaqədar olan xərclərin səviyyəsini ixtisar etməyə imkan verir.

Respublikamızda son illərdə lizinqin tətbiq sferasının getdikcə genişlənməsi müşahidə olunmaqdadır. Ölkəmizdə lizinq xidməti bazarı formalaşma, inkişaf mərhələsində olduğundan onun tətbiq sferası kifayət qədər tez artır və iqtisadiyyatın yeni sahə və sektorlarını əhatə edir.

Lizinqin tətbiqi iqtisadi subyektlərin müxtəlif maraqlarının ödənilməsinə təmin edir, bütünlükdə məhsul yeridilişi prosesinin səmərəliliyini yüksəldir. 29 noyabr 1994-cü il tarixində qəbul edilən «Lizinq xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu lizinq sövdələşmələrinin iştirakçıları üçün geniş imkanlar yaratmaqla praktik fəaliyyətdə bu üstünlüklərin hər birisindən hərtərəfli istifadə olunmasına bir növ hüquqi baza yaratdı, ona status verdi. Bütünlükdə ölkəmiz üçün lizinq respublikanın əksər müəssisələrinin maddi və mənəvi cəhətdən

aşınmış maşın və avadanlıqlar parkının yenidən formalaşmasının əlverişli vasitəsi kimi çıxış edir. Bu icarə formasının tətbiqi icarəçiyə böyük məbləğdə maliyyə vəsaitləri sərif etmədən müasir və baha qiymətli texnikadan istifadə etmək və icarə haqqını tədricən həmin avadanlıqların və digər texniki vəsaitlərin istismarından əldə olunan mənfəət hesabına ödəməyə imkan verir. Daha doğrusu, əmlakı lizinqə alan müəssisə kredit almaq ehtiyacından azad olur, lizinqə aldığı əmlakın dəyərini həmin əmlakda istehsal etdiyi məhsulun satışından əldə etdiyi gəlir hesabına hissə - hissə ödəyə bilər. Yəni o, əlavə vəsait cəlb etmədən özünün maddi - texniki bazasını təzələmək və inkişaf etdirmək imkanı əldə edir. İnvestisiyalaşma mənbəyi kimi lizinq mexanizmi dünyanın bir sıra ölkələrində tətbiq edilir. Bu zaman onun inkişafı konkret ölkənin xüsusiyyətləri və iqtisadi inkişafından çox asılıdır [1, 134].

Ölkəmizin lizinq xidməti bazarı üçün aşağıdakılar xarakterikdir:

- müəyyən sayda lizinq şirkələrinin mövcudluğu;
- lizinq tədiyələrinin hesablanması zamanı qalığ dəyəri göstəricisindən istifadə olunması;
- işgüzar lizinq praktikasında qanunauyğun formada müəyyən edilən mühasibat uçotu və vergi qoyma qaydalarının tətbiqi;
- lizinq şirkətləri tərəfindən geniş spektrli xidmətlərin göstərilməsi.

Hər bir lizinq şirkəti lizinq fəaliyyəti ilə məşğul olduğu zaman investisiya qoyuluşlarının tərkibi, strukturu və dinamikasını öyrənmək, investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi mənbələrini müəyyən etmək, investisiya qoyuluşu layihələrinin iqtisadi səmərəliliyini qabaqcadan öyrənmək, uzunmüddətli qoyuluşların səmərəliliyini öyrənmək və qiymətləndirmək, lizinq əməliyyatlarının səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün araşdırmalar aparmalıdır [2,157].

Mövcud iqtisadi şəraitdə lizinq istehsal vasitələri bazarının formalaşması və ümumiyyətlə iqtisadiyyatın inkişafı baxımından bir çox üstünlüklərə malikdir. Respublikamızın mövcud iqtisadi vəziyyəti və istehsal vasitələri bazarının inkişaf etdirilməsi məqsədilə investisiya aktivliyinin artırılmasına kəskin ehtiyac hiss olunduğu indiki şəraitdə lizinq əməliyyatlarının inkişaf etdirilməsi dövlət üçün xüsusi olaraq aktuallıq kəsb edir. Bu, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir:

- bir maliyyə mənbəyi kimi maliyyə vəsaitlərini investisiya fəaliyyətinə aktiv cəlb etməyə imkan verir;
- öz fəaliyyət mexanizminin köməyi ilə investisiya resurslarının istehsalın yenidən silahlandırılmasına yönəldilməsini təmin edir;
- dövlət lizinq fəaliyyətini stimullaşdırmaqla və bu məqsədlə iqtisadi təsir vasitələrindən istifadə etməklə investisiyanın maliyyələşdirilməsinə büdcədən ayrılan təxsisatların azalmasına, onun sahə quruluşunun təkmilləşdirilməsinə, məhsul istehsalının həcmnin artmasına, ölkənin idxal - ixrac potensialının artmasına, ölkədən kapital axınının qarşısını almağa və yeni iş yerlərinin açılmasına imkan verir.

Azərbaycanda bir çox lizinq şirkətləri fəaliyyət göstərir. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin güzəştli texnika təminatında ən böyük rolu İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin nəzarəti altında fəaliyyət göstərən "Aqrolizinq" açıq tipli səhmdar cəmiyyəti (ASC) oynayır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" 23 oktyabr 2004-cü il tarixli 466 nömrəli sərəncamı əsasında "Aqrolizinq" ASC-nin əsas funksiyaları kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına maddi-texniki xidmətlər göstərməkdən, onları yeni texnika və texnoloji avadanlıqlar, ehtiyat hissələri, mineral gübrələr, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə preparatları ilə təmin etməkdən ibarətdir.

Lizinq fəaliyyətinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və özəl aqroservis müəssisələrinin yaradılmasının dəstəklənməsi "Aqrolizinq" ASC-nin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərindən biridir. Burada səhmdar cəmiyyətə məxsus kənd təsərrüfatı texnikalarının fiziki və hüquqi şəxslərə lizinqə verilməsində əlavə güzəştlərin edilməsi məqsədi ilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin əvvəllər alınmış, yeni alınan, lizinqə verilən və lizinq yolu ilə satılan texnikaların dəyərinə 40 faiz güzəştin tətbiq edilməsi təklifinin qəbul olunması və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 avqust 2014-cü il tarixli 273 nömrəli qərarına əsasən rəsmiləşdirilməsi öz müsbət rolunu oynamışdır. Belə ki, 2014-cü ilin hesabat dövründə 57.6 mln manat dəyərində 3345 ədəd kənd təsərrüfatı texnikaları, o cümlədən 217 ədəd taxılıyğan kombayn, 1307 ədəd traktor, 9

ədəd ekskavator və 1812 ədəd traktora qoşulan digər kənd təsərrüfatı texnikaları mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, 1929 nəfər hüquqi və fiziki şəxslərə lizinqə verilmiş və ya lizinq yolu ilə satılmışdır. Təkcə cari ilin hesabat dövründə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara lizinqə verilmiş və ya lizinq qaydasında satılmış kənd təsərrüfatı texnikalarında 2013-cü illə müqayisədə 37.4 faiz, o cümlədən taxılıyığan kombaynlar üzrə 57.2 faiz, traktorlar üzrə 47.7 faiz, ekskavator və digər texnikalar üzrə 29.1 faiz, lizinq alanların sayında isə 33.6 faiz artım olmuşdur. Ümumiyyətlə, “Aqrolizinq” ASC tərəfindən 2005-2014-cü illərdə 20985 ədəd kənd təsərrüfatı texnikaları, o cümlədən 1815 ədəd taxılıyığan kombayn, 6304 ədəd traktor və 12866 ədəd traktora qoşulan digər kənd təsərrüfatı texnikaları alınmış, indiyə qədər onların 20676 ədədinin gətirilməsi təmin edilmiş və 212.1 mln manat dəyərində 14564 ədəd kənd təsərrüfatı texnikaları, o cümlədən 527 ədəd taxılıyığan kombayn, 5241 ədəd traktor və 8796 ədəd traktora qoşulan digər kənd təsərrüfatı texnikaları 8415 nəfər hüquqi və fiziki şəxslərə lizinqə verilmiş və ya lizinq yolu ilə satılmışdır [3].

Azərbaycanın investisiya mühitində lizinq mexanizminin çatışmazlıqları və problemləri həm bu gün, həm də gələcəkdə respublikanın iqtisadi vəziyyəti və inkişaf dərəcəsi, investisiyanın mövcud mexanizminin inkişaf etdirilməsində lizinq münasibətlərinin iştirakçısı olan dövlətlərin maraq dərəcəsi ilə əlaqədardır. Bu məsələnin tədqiqi zamanı lizinq ilə bağlı problemləri həm respublika, onun iqtisadi regionu, sahəsi və lizinq xidməti bazarının məqsəd seqmenti səviyyəsində, həm də konkret lizinq şirkəti səviyyəsində qiymətləndirmək lazım gəlir.

Lakin nəzərdən qaçırmaq lazım deyil ki, belə qiymətləndirmə tam şərti xarakter daşıyır. Əksər problemlər bir çox səviyyələr üçün aktuallığa malikdir.

Respublikamız üçün lizinqin mühüm problemləri aşağıdakılardan ibarətdir.

1. Lizinq münasibətlərinin nisbətən zəif inkişaf etməsi. Lizinq mexanizminin yaratdığı bütün üstünlük və imkanlardan, lizinqin bütün forma və növlərindən tam və hərtərəfli istifadə olunmur. Bu, hər şeydən əvvəl, bazar təsərrüfatçılığının və onun meydana çıxardığı lizinqin respublikamızda o qədər də böyük olmayan inkişaf tarixi ilə bağlıdır.

2. Təkrar avadanlıqlar bazarının olmaması. Bu problemin mövcudluğu bir tərəfdən operativ lizinq sövdələşmələrinin bağlanmasını praktiki olaraq mümkünsüz edir, digər tərəfdən isə maliyyə lizinqinə əsaslı təsir göstərir. Belə ki, maliyyə lizinqindən istifadə zamanı lizinq obyektinin sonradan reallaşması ilə əlaqədar riskin səviyyəsi olduqca yüksək olur. Lizinq əmlakının sahibi böyük çətinlik və itkilər hesabına sövdələşmə predmetini sata bilir.

3. Girov mexanizminin çox zəif inkişaf etməsi. Buna görə də bağlanacaq əqdlərə təminatın verilməsi lizinq sövdələşmələrinin müvəffəq bağlanmasının mühüm şərtlərindən biridir. Məhz bunun nəticəsidir ki, bir çox, xüsusilə lizinq əmlakının istifadəçiləri - alıcıları lizinq əmlakının sahiblərinin bu tələbini ödəyə bilmək qabiliyyətinə malik olmurlar.

4. Bəzi növ lizinq obyektləri üzrə amortizasiya ayırmaları normasının aşağı olması.

5. Kredit resurslarına görə bankın faiz dərəcələrinin yüksək olması. Belə bir şəraitdə respublikada fəaliyyət göstərən lizinq şirkətləri öz fəaliyyətlərini qurmaq və inkişaf etdirmək üçün malik olduqları xüsusi maliyyə vəsaitlərinin təsərrüfat dövrüyyəsinə cəlb edilməsində davamlı fəaliyyət göstərmələrinə inamsızlığın mövcud olması baxımından və lizinq sövdələşmələri üzrə məbləğin kifayət qədər yüksək olması səbəbindən meyilli olmurlar [4, 76].

Qeyd edilən bu problemlər respublikanın lizinq xidməti bazarı üçün xarakterikdir. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün lizinq fəaliyyətinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsini zəruri saymaq olar.

Respublikamızda fəaliyyət göstərən lizinq şirkətlərinin inkişafı baxımından onların normal fəaliyyətini təmin etmək üçün qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı maliyyə - iqtisad mexanizmini də təkmilləşdirmək və onun da inkişafı üçün münbit şərait yaratmaq zəruridir. Lizinqin malik olduğu problemlər və çatışmazlıqların aşkar və təhlil edilməsi lizinq şirkətlərinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə imkan verməklə, bütünlükdə lizinq biznesinin sabit formada iqtisadi səmərəliliyini yüksəltməyə yönəldilmiş bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsinə şərait yaradar. Burada əsasən:

- bütünlükdə bazar şəraitinə uyğunlaşmaq, eləcə də lizinq xidməti bazarının bir sıra dolayı təsirlərinə adaptasiya olmaq, lizinq şirkətinin bütün kontragentləri ilə səmərəli və rəşional

əlaqələri təşkil etmək;

- lizinq firmalarının həm stukturunda, həm də fəaliyyətinin təşkili istiqamətində müvafiq dəyişikliklər aparmaq nəzərdə tutulur.

Bütövlükdə, lizinq fəaliyyətinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi istehsalın strukturunun yeniləşməsinə və sahibkarlığın inkişafının sürətləndirilməsinə böyük təkan verir. Lizinq fəaliyyətinin düzgün təşkili sayəsində əlavə iş yerləri yaradılır, əhalinin fəal hissəsinin gəlirləri xeyli artır. İqtisadi vəziyyətin təhlili, marketinq və sosioloji araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, lizinq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi ölkəmizin iqtisadi potensialının gücləndirilməsində xüsusi rol oynayacaqdır.

Elmi yeniliyi: Azərbaycanda lizinq xidməti bazarının formalaşmasının zəruriliyi və bu xidmət bazarının yaradılmasının üstünlükləri şərh olunmuş, lizinq əsas investisiyalaşma vasitəsi kimi nəzərdən keçirilmiş, Azərbaycanda lizinq xidməti sahəsində əsas problemlər araşdırılmışdır.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Azərbaycanda lizinq xidməti sahəsində əsas problemlərin aradan qaldırılması üçün nəzərdə tutulan tədbirlər bu sahənin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Lizinq biznesinin sabit formada iqtisadi səmərəliliyini yüksəltməyə yönəldilmiş bu tədbirlərdən bir sıra təsərrüfat subyektləri də yararlanırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Verdiyev Ə.G., Qarayev İ.Ş. Aqrar bazarın formalaşmasının iqtisadi problemləri. Bakı: Azərneşr, 2009, 248 s.
2. Əliyev Q.Ü. Investisiyanın maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi. Dərslik. Bakı: İqtisad Universiteti, 2008, 279 s.
3. İmanov T.İ. İstehsal vasitələri bazarı: problemlər və perspektivlər. Bakı: İqtisad Universiteti, 2008, 341 s.

РЕЗЮМЕ

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЛИЗИНГОВОГО РЫНКА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Гасимова З.М.

Ключевые слова: лизинг, финансы, рыночные отношения, средства производства, инвестиция

Одним из основных направлений развития предпринимательской деятельности является увеличение объема оказанных услуг. В структуре рыночной экономики важное значение имеют предприятия и организации, оказывающие услуги различного характера, одним из которых являются предприятия и организации, оказывающие лизинговые услуги физическим и юридическим лицам. Развитие рынка лизинговых услуг оказывает влияние на финансирование и развитие предпринимательской деятельности.

SUMMARY

DEVELOPMENT PROBLEMS OF THE LEASING MARKET IN AZERBAIJAN

Qasimova Z.M

Key words: leasing, finance, market relations, means of production, investment

One of the key directions on development of entrepreneurship activity is to increase the volume of provided services. Interprices and organizations which is rendering the different services are the great of importance in the structure of market economy. One of them is the companies and institutions providing leasing services to individuals and businesses. Financing and development of the leasing market services is an important influence on the development of entrepreneurial activity.

Daxil olma tarixi: İlkin variant 28.10.2015
Son variant 27.09.2016